

Het OPDC nieuwe stijl en vergelijkbare arrangementen

**Een werkdocument voor de nieuwe
Samenwerkingsverbanden Passend
Onderwijs Voortgezet Onderwijs**

(concept) September 2013 Nederlands Jeugdinstituut

Dit werkdocument is ontstaan uit een samenwerking van NJI, Landelijk Expertisecentrum Speciaal Onderwijs (LECSO), Stichting Projecten Speciaal Onderwijs, VO-raad en Vereniging Platform Samenwerkingsverbanden VO

Auteur(s)

Kernredactie:

Corian Messing

Jos Derksen

Frank Hoogeboom

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

Telefoon 030 - 230 6505

Website www.nji.nl

E-mail c.messing@nji.nl

Inhoud

Voorwoord	5
1 Vertrekpunten Samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs	7
1.1 Wat ging vooraf.....	7
1.2 Bestuurlijke uitgangspunten bij de inrichting van een ondersteuningsstructuur.....	8
1.3 Professionalisering en expertise	9
1.4 Kwaliteitsbeleid en borging.....	11
2 Extra onderwijsondersteuning op de reguliere school	13
2.1 Ondersteuning op school	13
2.2 Een overzicht	13
2.3 (Preventieve) ondersteuning in het voortgezet onderwijs	14
3 Continuering na 1 augustus 2014: OPDC, rebound, Op de Rails en Herstart	17
3.1 Te behouden verworvenheden en succesfactoren.....	17
3.2 Nieuwe mogelijkheden.....	19
4 Op weg naar het OPDC nieuwe stijl	21
4.1 Smalle of brede taakstelling OPDC nieuwe stijl	21
4.2 Stappen voor de inhoudelijke inrichting	22
4.3 Het OPDC nieuwe stijl in het Ondersteuningsplan 2014-2018	24
5 Symbiose	25
5.1 Samen afspraken maken	25
5.2 Regels en afspraken	25
6 Voortgezet Speciaal Onderwijs (inclusief nevenvestigingen)	27
6.1 Heel wat op de rol.....	27
6.2 Nevenvestiging voortgezet speciaal onderwijs.....	27
6.3 Onderwijs-zorgarrangementen	27
6.4 Voorbeelden voortgezet speciaal onderwijs aan specifieke doelgroepen	29

Literatuur..... 31

Bijlage 1 32

Het Nederlands Jeugdinstituut: hét expertisecentrum over jeugd en opvoeding..... 34

Voorwoord

In aanloop naar de invoering van passend onderwijs worden op regionaal en landelijk niveau veel activiteiten uitgevoerd. Doel is dat het nieuw te vormen Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Voortgezet Onderwijs (voortaan: samenwerkingsverband) vanaf 1 augustus 2014 in staat is om meer leerlingen met ondersteuningsvragen in het regulier onderwijs op te vangen.

Het ministerie van OCW heeft in december 2012 een brochure gepubliceerd onder de titel: *'Een passend onderwijsprogramma voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs'*. In die brochure is vastgelegd welke kaders en ruimte OCW biedt voor het inrichten van (tijdelijke) voorzieningen, gericht op leerlingen die specifieke ondersteuning nodig hebben om onderwijs te kunnen volgen. In februari 2013 is een aantal kernonderwerpen uit die brochure vertaald in een concept Algemene Maatregel van Bestuur.

De brochure uit december 2012 maakt duidelijk dat met de invoering van passend onderwijs vanaf 1 augustus 2014 in ieder geval vier mogelijke arrangementen zijn te onderscheiden:

- extra onderwijsondersteuning op de reguliere school;
- Orthopedagogisch- Didactisch Centrum nieuwe stijl. Voortaan: OPDC, met de mogelijkheid daarin het huidige OPDC, Herstart, Op de Rails en/of Rebound op te nemen;
- symbiose;
- voortgezet speciaal onderwijs.

In alle samenwerkingsverbanden is een proces op gang gekomen, waarbij besturen nadenken over de ondersteuningsarrangementen die zij willen en kunnen opnemen in het ondersteuningsplan en hoe zij deze organiseren en financieren.

Dit werkdocument biedt een handreiking bij de gedachtenvorming en discussies in het bestuur van het samenwerkingsverband over de toekomstige inrichting van die ondersteuning. Het gaat uitgebreid in op de inrichting van het OPDC nieuwe stijl. De wet op het voortgezet onderwijs biedt de mogelijkheid tot de inrichting van een OPDC. Wij zien hierin de mogelijkheid een nieuwe richting te geven aan de huidige voorzieningen OPDC, Rebound, Op de Rails en Herstart. Dit vraagt zowel om een bestuurlijke als om een inhoudelijk benadering. In dit werkdocument geven wij hiertoe een aantal handvatten.

Wij adviseren daarbij vooral gebruik te maken van een goede analyse van de huidige situatie wat betreft deelname, in- en uitstroomgegevens, programma en evaluatiegegevens. Ook is het van belang een sterke visie te ontwikkelen over de positie van een voorziening.

Tot slot moet uiteraard goed gekeken worden naar de financiële haalbaarheid. Bijzonder is daarbij dat het bestuur van het samenwerkingsverband vanaf 1 augustus 2014 de middelen voor lichte ondersteuning als een geïntegreerd budget ontvangt in de vorm van een lumpsum bedrag. Dat betekent dat het bestuur zelfstandig beslissingen kan nemen over de inrichting van een (bovenschoolse) voorziening, inclusief ondersteuningsarrangementen.

¹ Via deze link naar de site van passend onderwijs en met deze link kunt u de tekst van de brochure downloaden: <http://www.passendonderwijs.nl/wp-content/uploads/2012/12/Brochure-Een-passend-onderwijsprogramma-voor-alle-leerlingen-in-het-voortgezet-onderwijs.pdf>

Het werkdocument 'Het OPDC nieuwe stijl en vergelijkbare arrangementen' is een product van een werkgroep, die functioneerde onder verantwoordelijkheid van het Nederlands Jeugdinstituut. De werkgroep bestaat uit Corian Messing, Chaja Deen en Daan Wienke (Nederlands Jeugd instituut), Corine van Helvoirt (Landelijk Expertisecentrum Speciaal Onderwijs), Mieke de Keyzer en Désirée Kwant (Stichting Projecten Speciaal Onderwijs), Jessica Tissink (VO-Raad), Jos Derksen en Frank Hoogenboom (Vereniging Platform Samenwerkingsverbanden VO).

1 Vertrekpunten Samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs

1.1 Wat ging vooraf

In de wet- en regelgeving voor het voortgezet onderwijs biedt artikel 17a, lid 10 a uit de wet voortgezet onderwijs² de mogelijkheid onder verantwoordelijkheid van een samenwerkingsverband voortgezet onderwijs een Orthopedagogisch Didactisch Centrum (OPDC) in te richten. Die mogelijkheid bestaat vanaf 1999 en blijft bestaan binnen de nieuwe wetgeving voor de samenwerkingsverbanden passend onderwijs.

Sinds de start van de samenwerkingsverbanden aan het eind van de vorige eeuw zijn op het niveau van de bestuurlijke samenwerking afspraken gemaakt over de taakstelling, doelstelling, ambitie en positionering van een OPDC. In die periode waren bestuurlijke- en inrichtingsbeslissingen noodzakelijk over de toekomstige positionering van het SVO MLK en het SVO LOM en daarmee de kanteling naar Praktijkonderwijs (pro) en Leerwegondersteunend Onderwijs (lwoo). Voor het lwoo was er een aantal mogelijkheden, zoals opname binnen het vmbo in de vorm van een zorglocatie, dan wel een nevenvestiging zorg.

Een samenwerkingsverband kon ook voor de inrichting van een OPDC kiezen, om onderwijs en begeleiding van zorgleerlingen vorm te geven. Het gaat daarbij zowel om leerlingen met een lwoo beschikking als leerlingen zonder beschikking, maar met een vergelijkbare problematiek. Dit OPDC valt volledig onder de verantwoordelijkheid van de samenwerkende besturen van het samenwerkingsverband. Op die manier laat het samenwerkingsverband vooral de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor zorgleerlingen zien en is een antwoord op maat mogelijk op de hulpvraag van leerlingen.

In 2004 verschijnt een nota van het ministerie van OCW over veiligheid in het onderwijs. In de nota genoemde maatregelen zijn onder meer het onder verantwoordelijkheid van het samenwerkingsverband voorgezet onderwijs inrichten van een rebound en het onder verantwoordelijkheid van het Regionaal Expertisecentrum aanbieden van 1000 extra ZMOK-plaatsen (later het project Op de Rails).

Eind 2003 kwam de problematiek rondom thuiszitters in de actualiteit. Dat leidde begin 2004 tot de start van het project Herstart. Gaandeweg ontwikkelden deze drie voorzieningen zich tot een antwoord op de vraagstelling van leerlingen met gedrags- en motivatieproblemen en andere belemmeringen die de voortgang van de schoolloopbaan in gevaar brengen. Het gaat daarbij om tijdelijke plaatsingen van leerlingen in aanvullende voorzieningen.

In verband met de invoering van passend onderwijs en daarmee ook het beëindigen van de REC's was het nodig een aantal maatregelen te nemen in verband met de toekomstige positionering van de twee projecten Herstart en Op de Rails.

Onder regie van het ministerie van OCW en ondersteund door de Inspectie van het Onderwijs, de VO-raad en het Platform Samenwerkingsverbanden Voortgezet Onderwijs is in het schooljaar 2012-2013 gewerkt aan regelgeving om een aantal problemen van onderwijs- juridische en – bestuurlijke aard op te lossen. Dat heeft geleid tot de brochure *'Een passend onderwijsprogramma voor alle*

² Het gaat hier om de door de aanneming van de wet passend onderwijs aangepaste versie van de wet op het voortgezet onderwijs. Artikel 17a, lid 10 a luidt als volgt: *Het samenwerkingsverband kan een of meer voorzieningen in het samenwerkingsverband aanduiden als «orthopedagogisch-didactisch centrum», met het oog op de doelstelling, bedoeld in het tweede lid.* In de vorige versie van de wet op het voortgezet onderwijs was deze tekst opgenomen onder artikel 10h.

leerlingen in het voortgezet onderwijs'. (december 2012) en vervolgens tot een concept tekst in de Algemene Maatregel van Bestuur Passend Onderwijs (februari 2013).

Vanaf 1 augustus 2014 komen de beschikbare middelen voor OPDC, rebound, Op de Rails en Herstart gebundeld in het budget lichte ondersteuning ter beschikking aan de verzamelde schoolbesturen, die in de nieuwe samenwerkingsverbanden een gedeelde verantwoordelijkheid dragen voor de besteding.

Dit budget kan men gedeeltelijk of geheel besteden aan het inrichten en/of in stand houden van een OPDC nieuwe stijl, hetzij in een eigen gebouw, hetzij op één of meerdere vo-schoollocaties.

De projecten Op de Rails en Herstart richten zich ook op leerlingen uit het basisonderwijs (Op de Rails vanaf 10 jaar, Herstart vanaf 5 jaar). Ter illustratie: in het schooljaar 2011 – 2012 was 14% van de Op de Rails leerlingen afkomstig uit het (speciaal) basisonderwijs. En al enkele jaren is ongeveer een vijfde van de Herstart leerlingen afkomstig uit het (speciaal) basisonderwijs.

In de toekomstige inrichting van de nieuwe samenwerkingsverbanden is het dan ook gewenst om in overleg te treden met het samenwerkingsverband passend onderwijs primair onderwijs om tot een passende oplossing te komen voor deze leerlingen.

Bij de keuze voor een OPDC nieuwe stijl legt het samenwerkingsverband de doelstellingen, de inrichting en doelgroep vast in het ondersteuningsplan. Regio's die momenteel al over een OPDC beschikken, dienen na te gaan of in de bestaande situatie aanpassingen nodig zijn aan de regels die het Ministerie van OCW vastlegt in haar brochure (dec. 2012) en in de Algemene Maatregel van Bestuur. Denk in het bijzonder aan de wijze en duur van inschrijving, de verantwoordelijkheid voor het onderwijs, afspraken over het registreren van verzuim, de inrichting van het eindexamen en de communicatie met de school waar de leerling staat ingeschreven.

1.2 Bestuurlijke uitgangspunten bij de inrichting van een ondersteuningsstructuur

Voor het bepalen van de inhoud van het ondersteuningsplan en de inrichting van een continuüm in de ondersteuning is het noodzakelijk dat besturen een visie ontwikkelen. Daarbij vragen we aandacht voor de volgende bestuurlijke uitgangspunten:

- *Maak een stevige analyse van de huidige situatie.*
Op basis van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens verkrijgen de besturen een helder beeld van het huidige aanbod in de ondersteuning van leerlingen. Hiertoe behoren bestaande arrangementen, evenals voorzieningen zoals rebound, Herstart en Op de Rails en, indien aanwezig, ook van het huidige OPDC in de zin van artikel 17a, lid 10a uit de wet voortgezet onderwijs. Het gaat dan om gegevens over in- en uitstroom van leerlingen, scholen van herkomst, woonplaats, verblijfsduur, invulling van het programma, omvang grensverkeer en inzet jeugdzorg. Zeer belangrijk is inzicht in de behaalde resultaten en de klanttevredenheid. Ook is inzicht noodzakelijk in de positie van de voorzieningen in de regionale educatieve infrastructuur. Denk daarbij onder meer aan het huidig imago en de uitstraling van de voorziening naar het onderwijs, instellingen voor jeugdzorg en de gemeenten.
- *Visieontwikkeling voor leerlingen met specifieke ondersteuningsvragen.*
Voor de komende jaren is het noodzakelijk dat samenwerkingsverbanden met de scholen een inhoudelijk beleid ontwikkelen en vaststellen voor leerlingen die het risico lopen hun schoolloopbaan voortijdig te beëindigen en bij wie een startkwalificatie (voorlopig) buiten zicht raakt.

Passend onderwijs veronderstelt dat scholen voor voortgezet onderwijs beter dan voorheen in staat zijn leerlingen met uiteenlopende ondersteuningsbehoeften zoveel mogelijk binnen de eigen reguliere setting op te vangen. Ondersteuning op locatie is voor een deel afdoende in

geval van handelingsverlegenheid, maar de huidige praktijk leert dat aanvullend (bovenschoolse) voorzieningen nodig zijn en blijven.

Wel is permanente begrenzing van deze voorzieningen gevraagd, zowel in tijd als in omvang. Dit impliceert de noodzaak dat het bestuur van het samenwerkingsverband beslissingen neemt over verblijfsduur en omvang op basis van een volledig inzicht in de structuur en de opbouw van de regionale educatieve infrastructuur. Daaronder is ook begrepen de omvang van het voortgezet speciaal onderwijs, evenals de deelname aan lwoo en pro, etc.

- *Schoolondersteuningsprofiel is dragend.*
Iedere school moet beleid ontwikkelen met betrekking tot eigen kracht en mogelijkheden in de opvang en begeleiding van leerlingen met een specifieke ondersteuningsbehoefte. Daartoe maakt de school eerst een sterke - zwakte analyse, die zijn neerslag vindt in het eigen schoolondersteuningsprofiel. Bundeling van profielen geeft goed zicht op het totaal aan mogelijkheden en ontwikkel gebieden binnen een samenwerkingsverband.

In de onderwijsgeschiedenis is het uniek te noemen dat scholen ten opzichte van elkaar en de samenleving aangeven waarin zij sterk staan als het gaat om onderwijsondersteuning en welke thema's zij de komende jaren verder moeten ontwikkelen. Deze unieke benadering moet leiden tot een dekkende ondersteuningsstructuur per samenwerkingsverband. Voor verdere ontwikkeling van het schoolondersteuningsprofiel is professionalisering voortdurend nodig, vooral op het terrein van het omgaan met gedrags- en motivatieproblemen.

- *Keuzeperspectief; het maken van de keuze.*
Met behulp van een goede analyse van en inzicht in de huidige situatie, een sterke visie en de gebundelde schoolondersteuningsprofielen zijn de samenwerkende besturen in staat om een gefundeerde keuze te maken voor continuering, dan wel inrichting van (nieuwe) tijdelijke binnen- en bovenschoolse onderwijs(zorg)arrangementen, die zijn te financieren met middelen uit het budget van het samenwerkingsverband. Eventueel aangevuld met middelen die het samenwerkingsverband vanuit andere beleidsterreinen in kan zetten: voorkomen voortijdig schoolverlaten, plusvoorzieningen, etc.
- *Financieel zicht.*
Met behulp van de kengetallen van het ministerie, een analyse van voorgaande begrotingen en financiële verantwoordingen, krijgt een bestuur goed zicht op middelen die beschikbaar zijn, dan wel moeten zijn voor school gebonden en bovenschoolse voorzieningen en maatwerkarrangementen. Dat betekent dat een samenwerkingsverband op basis van beleidskeuzes in staat is een meerjarenbegroting te maken. Daarvoor is nodig dat samenwerkingsverbanden beschikken over grondige financiële expertise en dat zij goed zicht hebben op personele risico's, reserveringen en werkgelegenheidsgaranties. Doorgaans wordt het budget van het samenwerkingsverband verdeeld op basis van drie modellen of een combinatie daarvan:
 - a. geld volgt professionalisering.
 - b. geldt volgt expertise.
 - c. geldt volgt leerling.

1.3 Professionalisering en expertise

Voorafgaand aan de besluitvorming over de inrichting van de ondersteuning aan leerlingen is het van belang dat het bestuur van het samenwerkingsverband zich beraadt over een gewenste combinatie van de volgende twee modellen:

- een professionaliseringsmodel; (investeren in het versterken van het primair proces door professionalisering van leraren)

- een expertisemodel; (investeren in (een) voorziening(en) met arrangementen en trajecten en waarin opgenomen de inzet van personeel).

We raden het bestuur van het samenwerkingsverband aan een heldere omschrijving te maken van doelstellingen en ambities en deze in relatie te brengen met deze twee modellen.

Passend onderwijs redeneert sterk vanuit de kracht van het primaire proces in de klas. Momenteel is het echter feitelijk vaak nog zo dat leraren niet voldoende in staat zijn op passende wijze in te gaan op een specifieke ondersteuningsbehoefte. De handelingsverlegenheid die dit bij hen oproept, vraagt veelal om een twee sporenbenadering: aan de ene kant versterking van de competenties van de leraar (denk aan een praktijkgerichte scholing of coaching). En aan de andere kant om de inzet van een school gebonden, dan wel bovenschoolse voorziening voor tijdelijke opvang en onderwijs.

Om tot een afweging te komen in de discussie over het combineren van het expertise- en het professionaliseringsmodel, zou het samenwerkingsverband met alle belanghebbenden een plaatsbepaling uit moeten voeren.

Daartoe voert het samenwerkingsverband de volgende werkzaamheden uit:

- de veelvormigheid van ondersteuningsvragen van leerlingen in beeld brengen. Verbindt dit met een inventarisatie van voorhanden zijnde expertise binnen het samenwerkingsverband (expertise van scholen, bestaande arrangementen en voorzieningen zoals het huidige OPDC, rebound, Op de Rails en Herstart, het voortgezet speciaal onderwijs en de externe dienst van het REC, schoolmaatschappelijk werk, e.d.);
- de bestaande ondersteuningsstructuur in kaart brengen en herijken. De noodzaak van herijking is hoe dan ook aan de orde, nu het voortgezet speciaal onderwijs als nieuwe partner gaat deelnemen aan het nieuwe samenwerkingsverband;
- het expliciteren van de inhoudelijke én financiële argumenten voor en tegen het continueren van bestaande, dan wel de nieuw in te richten ondersteuning.

Professionalisering: de leraar centraal

Het streven meer leerlingen in regulier onderwijs binnenboord te houden, doet een sterk beroep op kwaliteiten en competenties van leraren. Juist het realiseren van extra onderwijssteuning op een reguliere school vergt veel van leraren, zoals kwalitatief goed signaleren, analyseren en plannen.

De versterking van de positie van de leraar is noodzakelijk om passend onderwijs op de werkvloer te doen slagen. Waslander (ECPO, 2011) houdt een pleidooi om te reflecteren op het proces van passend onderwijs en vooral te zien hoe de positie van de leraar verbeterd kan worden. Zij komt tot de slotsom dat geen enkel effect is te verwachten van een aanpak die niet leidt tot ander gedrag bij leraren.

Wij formuleren over de positie van de leraar de volgende conclusies:

- passend onderwijs kan alleen slagen wanneer de werkvloer en daarmee de leraar centraal staat;
- passend onderwijs raakt de kern van het vak van leraar. Het gaat er om alles uit leerlingen te halen, talenten te ontwikkelen en leraren die in staat zijn te differentiëren. Ook vraagt passend onderwijs om tijdig signaleren en het nemen van maatregelen om verzwaring van de ondersteuningsbehoefte te voorkomen. Alle kerncompetenties van leraren zijn daarvoor nodig en noodzakelijk;
- praktijkgerichte scholing, professionalisering en coaching blijven hard nodig.

In overeenstemming met de doelstelling van passend onderwijs zal de vraag vanuit de scholen in de toekomst steeds vaker worden: *‘wat heb ik nodig als school, wat heb ik nodig als leraar om in deze klas, deze leerling met een specifieke onderwijsbehoefte, uit dit gezin aan een diploma te helpen?’*

In de beantwoording van die vraag staat het versterken van de kwaliteit van de basisondersteuning centraal. De uitdaging ligt in het komen tot een passend en zo volledig mogelijk continuüm van ondersteuning binnen de school en het samenwerkingsverband, in verbinding met ondersteunende partners en al dan niet verbonden met een expertisecentrum waar alle kennis bij elkaar komt.

1.4 Kwaliteitsbeleid en borging

De Inspectie Onderwijs toetst de kwaliteit van de door het samenwerkingsverband uit te voeren activiteiten. De Inspectie maakt in de uitoefening van haar toezicht gebruik van een waarderingskader. Dat betekent dat het toezicht op de samenwerkingsverbanden grote overeenkomsten vertoont met het toezicht op de scholen.

In principe worden alle activiteiten uitgevoerd op basis van kwaliteitscriteria en resultaatgerichtheid. Regelmatige toetsing en evaluatie, bijvoorbeeld in de vorm van structurele (jaarlijkse) monitoring is noodzakelijk.

Een zelfde monitoring is, meer in detail, eveneens toe te passen op de ondersteuning die het samenwerkingsverband biedt in het OPDC nieuwe stijl. Ook de toegenomen aandacht voor het verantwoorden van de inzet van publieke gelden en voor regels en afspraken in verband met het governancebeleid maken een meer objectieve vaststelling van bereikte resultaten noodzakelijk.

Het regelmatig vaststellen van resultaten en deze relateren aan het ontwikkelingsperspectief van individuele leerlingen is bovendien als verplichting vastgelegd in de concepttekst van de Algemene Maatregel van Bestuur (februari 2013). Dit vereist planmatig handelen op individueel niveau, maar ook op het niveau van de school of de voorziening(en).

We raden aan systematisch en planmatig te werk te gaan en een rapportagesysteem te hanteren dat bijvoorbeeld uitgaat van een PDCA-cyclus (plan–do–check–act). Het in te zetten rapportagesysteem past uiteraard bij de organisatie en is voldoende flexibel.

De volgende kernthema's benoemen we als relevante aspecten van kwaliteitsbeleid op het niveau van (bovenschoolse) arrangementen en voorzieningen voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte:

- Een *vraaggerichte* houding dient een vast bestanddeel te zijn in al het handelen. Peil regelmatig of de ondersteuning nog steeds past bij de behoefte van de leerlingen en de scholen. Denk aan een jaarlijkse evaluatie met zorgcoördinatoren, schooldirecties, de medewerkers in de onderwijsondersteuning en medewerkers van samenwerkende instellingen voor jeugdhulp. Ook is het van belang om de mening van ouders en leerlingen te kennen. Tegelijkertijd is het de uitdaging vraaggericht werken te verbinden met de richting die het samenwerkingsverband zelf aangeeft op grond van eigen evaluaties en metingen. Het één kan niet zonder het ander: het gaat om twee kanten die elkaar in balans dienen te houden.
- De *effectiviteit* van de programma's binnen arrangementen en voorzieningen
Ga regelmatig na of het programma ertoe leidt dat de leerlingen de doelen behalen die tijdens de intake zijn afgesproken. Daarvoor zijn periodieke evaluaties nodig met leerling, ouders en school. Vragen die aan de orde zijn, zijn o.a.: draagt de aanpak bij aan een positieve ontwikkeling? In hoeverre zijn de doelstellingen bij aanvang plaatsing bereikt? Wat is het perspectief op (verdere) deelname aan regulier onderwijs?
Let in de periodieke evaluatie eveneens op de individu-overstijgende doelrealisatie: welke

positieve resultaten zijn bereikt met de gekozen aanpak? Wat kan beter?

- De *efficiëntie* en doelmatigheid.
Stel regelmatig vast of de omvang van de ingezette middelen nog in verhouding staat tot het rendement. Is de aanpak nog doelmatig, dan wel efficiënt te noemen? Het gaat hierbij om het vaststellen van 'return of investment'. Dit is vaak uit te drukken in percentages en kengetallen.
- De *monitoring* van kengetallen.
Een belangrijk onderdeel van kwaliteitszorg is de monitoring van kengetallen. In-, door- en uitstroomgegevens bieden inzicht in de opbrengsten, zowel op het niveau van de individuele leerling, als op niveau van de school en de voorzieningen/arrangementen.
Te verzamelen kengetallen zijn onder meer de verblijfsduur, de uitstroombestemming, waaronder het aantal plaatsingen in het voortgezet speciaal onderwijs na deelname aan een voorziening/ arrangement, of na een periode van ondersteuning op school. Daarbij kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van de ervaringen met het landelijke monitoringssysteem dat voor de projecten Op de Rails en Herstart is ontwikkeld, of van de items die jaarlijks in de reboundmonitor zijn nagevraagd.
- De vaststelling van de *klanttevredenheid*.
De meest haalbare 'check' die deel uitmaakt van de PDCA-cyclus is een gestandaardiseerde bepaling van de klanttevredenheid. Hiervoor zijn de afgelopen jaren vragenlijsten ontwikkeld gericht op de school, de leerlingen, de ouders en de samenwerkende instellingen.³
- De *borging* van verworvenheden en resultaten vormt de sluitsteen van kwaliteitsbeleid.
De bestuurlijke borging van een (bovenschoolse) voorziening, zoals een OPDC nieuwe stijl, zal herhaaldelijk op de agenda van het bestuur terugkeren. Om een afdoend antwoord te kunnen geven is het volgende van belang:
 - o investeren in een (bovenschoolse) voorziening/ arrangement moet leiden tot concrete, aansprekende en transparante resultaten die een overtuigende indruk maken op de betrokken leerlingen, de school en de ouders. Dergelijke resultaten zijn ook van belang om af te zetten tegen de inzet van financiële middelen;
 - o de scholen nemen het aanbod van het samenwerkingsverband op in het eigen schoolondersteuningsprofiel. Het is de bedoeling dat er een hechte relatie bestaat tussen de (bovenschoolse) voorziening en de eigen ondersteunende activiteiten van de school. Zo ontstaat een doorlopende lijn tussen de school en de voorziening. Dat is de beste garantie voor het verkrijgen van continuïteit.

Het beleid van kwaliteitszorg en borging vraagt ook om afstemming met de gemeenten binnen een samenwerkingsverband. Goed functionerende arrangementen binnen een (bovenschoolse) voorziening zijn ook voor gemeenten van groot belang, omdat de deelnemers tevens inwoners zijn van een gemeente, die op haar beurt verantwoordelijk is voor het welzijn en de ondersteuning van haar inwoners.

³ In de praktijk bruikbaar gebleken vragenlijsten zijn beschikbaar via het Nederlands Jeugdinstituut.

2 Extra onderwijsondersteuning op de reguliere school

2.1 Ondersteuning op school

In de brochure van het ministerie OCW staat 'extra onderwijsondersteuning op de reguliere school' als eerste optie beschreven. Hieronder vallen arrangementen die binnen of buiten de klas worden uitgevoerd en die zich richten op individuele leerlingen of op groepen leerlingen binnen de school.

Deze vorm van ondersteuning is in de afgelopen jaren sterk gegroeid. Vrijwel alle scholen hebben energie gestoken in het ontwikkelen, dan wel versterken van aanvullende ondersteuning op school, met als doel de voorwaarden dusdanig te optimaliseren dat zoveel mogelijk leerlingen de schoolloopbaan goed doorlopen en afronden. Dit doel doet nadrukkelijk een beroep op de kwaliteit van de leraar en de school als organisatie om hieraan bij te dragen.

De samenwerkingsverbanden, de REC's, de huidige OPDC's, de projecten Rebound, Op de Rails en Herstart, de beleidsmaatregelen 'voorkomen voortijdig schoolverlaten' en de middelen voor de plusvoorzieningen hebben een belangrijke faciliterende en stimulerende bijdrage geleverd aan de versterking van de ondersteuningsstructuur op de scholen.

De samenwerkingsverbanden en de REC's hebben vooral bijgedragen aan het versterken van onderlinge samenwerking en de netwerkstructuur. Daarnaast hebben zij bijgedragen aan de kwaliteit van de zorgcoördinatie, de professionalisering van o.a. de zorgcoördinatoren en de versterking van de samenwerking met instellingen voor jeugdhulp en de gemeenten.

2.2 Een overzicht

De ondersteuning die nodig is om de schoolloopbaan succesvol te continueren, is gewoonlijk ingedeeld in drie niveaus. Binnen de school zijn activiteiten in de eerste- en de tweedelijns ondersteuning aan te treffen. De derdelijns ondersteuning bevindt zich gewoonlijk in bovenschoolse voorzieningen.

In de *eerste lijn* is vooral de preventieve werking van een pedagogische-didactische aanpak van belang, die past bij de doelgroep en het onderwijsniveau, inclusief tijdig begrenzen, reguleren en een goed klassenmanagement. Maar ook kundig en tijdig signaleren is van belang. De mentor is veelal de spil in de eerstelijns ondersteuning.

In de *tweede lijn* vallen maatregelen en activiteiten die het niveau van het pedagogisch-didactisch klimaat in de klas overstijgen, maar nog steeds binnen de school plaatsvinden. Hier zijn veelal intern zorgteam en zorgcoördinator de spil. Denk bijvoorbeeld aan remedial hulp, studie- en huiswerkbegeleiding, sociale vaardigheidstraining, faalangstreductie, Rots en Water training, verzuimbegeleiding, ondersteuning hoogbegaafde leerlingen, e.d.

In de *derde lijn* vindt de ondersteuning gewoonlijk bovenschools plaats en is van een meer specialistische aard. Behoeftes aan derdelijns activiteiten ontstaat, wanneer de ondersteuning in de eerste en tweede lijn onvoldoende effect heeft gehad of de problematiek op voorhand al te complex is. De leraren kunnen onvoldoende tegemoet komen aan de specifieke ondersteuningsbehoefte van de leerling en de school (leraren) zijn of blijven handelingsverlegen.

De afgelopen jaren hebben veel scholen in het versterken van de tweede lijn gekozen voor een (gedeeltelijke) ondersteuning in een speciale klas of groep binnen de eigen school zoals de

trajectklas⁴. Deze vorm van ondersteuning is in het regulier voortgezet onderwijs onder vele namen bekend. Men spreekt bijvoorbeeld van een interne rebound, een structuurgroep, een time-out, een time-in, een kansklas, een projectklas, etc. De leerling volgt gedeeltelijk of helemaal onderwijs in deze speciale klas of groep en keert geleidelijk onder begeleiding in steeds meer lessen terug in de eigen klas.

Als voordelen van tweedelijns-ondersteuning binnen de school zijn genoemd: korte lijnen, goede afstemming en een sluitend netwerk rond de leerling. Vooruitlopend op de invoering van passend onderwijs draagt tweedelijns-ondersteuning al bij aan professionalisering op school. Voor veel leerlingen is zij afdoende.

Tegelijkertijd is het goed te bedenken dat 'op de eigen school blijven' niet onder alle omstandigheden voor leerling en/of school de beste oplossing is. In dat geval komen bovenschoolse arrangementen zoals de huidige voorzieningen en in de toekomst het OPDC nieuwe stijl in beeld, dan wel een arrangement in het voortgezet speciaal onderwijs. Deze opties komen verderop aan de orde.

Naast specifieke arrangementen (derde lijn) kan het voortgezet speciaal onderwijs en de oorspronkelijk externe dienst van het REC belangrijke ondersteuning bieden in de eerste en tweede lijn binnen het reguliere onderwijs. Het voortgezet speciaal onderwijs maakt in dat geval deel uit van de brede basisondersteuning of is daarop een extra aanvulling. De toegevoegde waarde bestaat uit specifieke expertise en vaardigheden die de medewerkers inbrengen.

Leren van elkaar, intensieve interactie en waar nodig integratie van speciaal in regulier onderwijs zijn kernelementen. Hier liggen vele mogelijkheden voor een creatieve benutting van elkaars expertise. Voor leerlingen met visuele en gehoorbeperkingen (cluster 1 en 2) kan gedacht worden aan de inzet van specifieke hulpmiddelen, aangepaste curricula, individuele en schoolgerichte begeleiding. Dat maakt het voor deze leerlingen minimaal beter mogelijk onderwijs binnen een reguliere setting te blijven volgen.

Veel van bovenstaande activiteiten worden mede mogelijk gemaakt met financiële middelen van het samenwerkingsverband en met middelen uit (voorheen) de leerlingebonden financiering. Deze relatie van een school met haar samenwerkingsverband vraagt om een kwantitatieve en een kwalitatieve verantwoording van de inzet van die middelen.

2.3 (Preventieve) ondersteuning in het voortgezet onderwijs

Alom is het belang onderstreept van versterking van de preventie in het voortgezet onderwijs. Naast een taak voor afzonderlijke scholen ligt hier ook een overkoepelende taak voor het samenwerkingsverband, onder meer door leraren gericht te scholen op een passende pedagogisch-didactische aanpak, inclusief differentiëren.

In de afgelopen jaren hebben samenwerkingsverbanden in de bovenschoolse voorzieningen zoals het huidige OPDC, de rebound, Op de Rails en Herstart en de REC's (externe dienst) al veel expertise opgebouwd die wat betreft preventie gericht ingezet kan worden binnen de eerste lijn, maar ook in de ondersteuning in de tweede lijn.

In hoofdstuk 4 komt dit thema opnieuw aan de orde. Daar bespreken we de 'extra onderwijs-ondersteuning op de reguliere school' voor zover die vanuit een OPDC nieuwe stijl uitgevoerd *kan* worden. Het is aan het bestuur van het samenwerkingsverband om keuzes te maken in de inzet en inhoud van preventieve ondersteuning voor het reguliere vo. In dit verband spreken we van een keuze tussen een 'brede' of een 'smalle' taakstelling van het OPDC nieuwe stijl.

De vraag is hoe de expertise van deze medewerkers dicht bij de scholen voor voortgezet onderwijs is te brengen en vroegtijdig is te benutten. Goede onderlinge afstemming is een vereiste, maar vooral

⁴ Meer informatie over de Trajectklas kunt u vinden op de site: www.passendonderwijs.nl (link door naar brochures en dan naar: Brochures over passend onderwijs in het vo.)

de aansluiting van de (preventieve) ondersteuning op vraagstukken en individuele vragen waar de school werkelijk mee zit. Voorkomen moet worden dat het ondersteuningsaanbod niet past bij de visie en de vragen van de scholen of andere werkzaamheden van het samenwerkingsverband doorkruist.

In het ondersteuningsplan kan deze 'hulpmotorfunctie' integraal uitgewerkt worden. Oftewel: samen met scholen voor voortgezet onderwijs, het voortgezet speciaal onderwijs, de voormalige externe dienst van het REC, het huidige OPDC, rebound, Op de Rails en Herstart, de gemeente en instellingen voor jeugdhulp.

3 Continuering na 1 augustus 2014: OPDC, rebound, Op de Rails en Herstart

De ontwikkeling richting OPDC nieuwe stijl vindt in de samenwerkingsverbanden plaats binnen een bestaande context. Zo heeft ieder samenwerkingsverband op dit moment minimaal een bovenscholse rebound, dan wel reboundachtige structuur. Kiest het bestuur van een samenwerkingsverband voor behoud van de bestaande ondersteuningsstructuur, al dan niet gekoppeld aan de inrichting van een OPDC nieuwe stijl, dan is het zinvol daarbij te letten op de verworvenheden uit de afgelopen jaren. Deze komen in 3.1 aan bod. Daarna volgt een samenvatting van de eisen die in wet- en regelgeving aan het OPDC nieuwe stijl zijn gesteld (3.2).

3.1 Te behouden verworvenheden en succesfactoren

In deze paragraaf staan de verworvenheden en succesfactoren van de bestaande bovenscholse onderwijsvoorzieningen centraal (bestaand wil zeggen: vòòr 1 augustus 2014) ⁵. Bij het inrichten van een OPDC nieuwe stijl is het van belang na te denken over het behoud van deze verworvenheden en hoe deze in de nieuwe ondersteuningsstructuur zijn in te bouwen.

Het OPDC

Doorgaans combineren de bestaande OPDC's drie functies: lesplaats, expertisecentrum en een voorziening voor crisisinterventie. In geval van plaatsing zijn leerlingen administratief ingeschreven op een school voor voortgezet onderwijs. Vervolgens vindt overheveling van de bekostiging plaats.

Uit een recent inspectierapport (februari 2013) over het functioneren van zes van dergelijke OPDC's zijn positieve successen op leerling niveau benoemd. Het merendeel van de leerlingen behaalt een diploma en stroomt door naar mbo of havo. Kritisch is het rapport over het ontbreken van specifiek didactische kenmerken, over de gemiddelde verblijfsduur en over de relatie met de inschrijfschool. Die school houdt immers de verantwoordelijkheid voor het onderwijs.

Voor de toekomstige inrichting van de bestaande OPDC's geldt dat zij gecontinueerd kunnen worden, waar nodig met aanpassingen. De noodzakelijke aanpassingen zijn onder meer af te leiden uit de OCW-brochure 'Een passend onderwijsprogramma voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs'.

Projecten Speciaal Onderwijs

Door de Stichting Projecten Speciaal Onderwijs (SPSO) is ten behoeve van de realisatie van een Kennisbank Herstart en Op de Rails (<http://kennisbank.portaal-hs-odr.nl>) een analyse uitgevoerd van onderzoeksresultaten en praktijkervaringen. Een aantal succesfactoren is vastgesteld waaraan de verworvenheden zijn gekoppeld van de huidige tijdelijke opvang- en onderwijsvoorzieningen Op de Rails en Herstart.

De analyse van SPSO leidt tot de volgende succesfactoren:

- het leveren van maatwerk, met aandacht voor zowel gedrag als voor cognitie;
- arrangementen die zowel zorg als onderwijs combineren;
- gekwalificeerd personeel;
- geschikte huisvesting;
- het betrekken van de school van herkomst bij de uitvoering van het arrangement;
- uitwisselen van good practices;
- monitoren van kengetallen;

⁵ In een bijlage is een beschrijving opgenomen van de huidige projecten.

- meten van kwaliteit;
- aan kunnen tonen van effect op langere termijn (rendement vaststellen);
- pr in de richting van (onderwijs) partners.

Gebaseerd op het voorafgaande, samen met een aantal overige studies naar de kwaliteit en monitoring en de ervaringen die in de reboundkenniskringen zijn uitgewisseld, formuleren we de volgende verworvenheden van de bestaande bovenschoolse onderwijsopvang en- ondersteuning.

Toeleiding en opvang van leerlingen

- onderzoek, niveaubepaling en diagnostiek van leerlingen bij wie de school niet duidelijk krijgt óf en zo ja, wát er met een leerling aan de hand is;
- bijdrage aan een goed inzicht op de vo-school in de specifieke ondersteuningsbehoefte van een aantal leerlingen en de (on)mogelijkheden van een bovenschoolse voorziening hierop gericht in te gaan;
- een besef op de vo-school dat een leerling, die in een tijdelijke voorziening verblijft, ingeschreven blijft op de eigen school. Deze blijft verantwoordelijk voor het onderwijs en voor het aanleveren van onderwijsmateriaal.

De kwaliteit van de voorziening

- kleinschalig onderwijs, in een volwaardige en geschikte huisvesting, met gespecialiseerd personeel voor kwetsbare leerlingen met een begaafdheid die hen in principe in staat stelt het regulier onderwijs succesvol af te ronden;
- gerichte gedragsbeïnvloeding van en onderwijs aan leerlingen met (ernstige) gedrags- en motivatieproblemen (dan wel andere belemmeringen), die de voortgang van de schoolloopbaan in gevaar brengen;
- continuering van het vo-onderwijs op het lesniveau van de leerling en wel zodanig dat opgelopen achterstanden bij voorkeur zijn ingelopen, dan wel minimaal niet verergeren. Dit alles in nauwe samenwerking met de school van herkomst;
- werken volgens een handelingsplan of werkplan (binnenkort een ontwikkelingsperspectief), waarin zijn opgenomen de doelstellingen, opgedeeld in concrete werkpunten, de werkwijze, te volgen trainingen en het verwachte uitstroomniveau;
- crisisopvang van leerlingen na zware incidenten, of andere voor het onderwijs grensoverschrijdende situaties;
- onderhouden van contacten met betrokken instellingen voor jeugdhulp en indien gewenst zorg dragen voor afstemming van ondersteuning en begeleiding, eventueel in de vorm van een onderwijs-zorgarrangement;
- het volwaardig betrekken van ouders bij het onderwijs en de begeleiding in de voorziening o.a. door het werken vanuit partnerschap en goede afspraken;
- in overleg met de school van herkomst, leerling en ouders formuleren van de resultaten (effecten) van het verblijf in de voorziening en adviezen over continuering van de schoolloopbaan;
- het vaststellen van effecten, monitoring van leerlingen en de kwaliteitszorg.

De betekenis voor de school

- verlichting van de situatie in een klas en/of op school wanneer één of meerdere leerlingen die een grote druk leggen op hun lesomgeving tijdelijk elders onderwijs volgen. Dit wordt ook wel aangeduid als Time Out-, of ventiefunctie;
- het onderhouden van communicatie tussen vo-school en voorziening via een vaste contactpersoon. Deze is aanspreekbaar op het aanleveren van voldoende onderwijsmateriaal evenals het beoordelen van de didactische vorderingen van de leerlingen;
- re-integratie van de leerling, mede dankzij gebruikmaking van gerichte adviezen en ondersteuning door medewerkers van de onderwijsopvang;
- zo goed mogelijk continueren van de pedagogisch-didactische aanpak vanuit de onderwijsopvang op de vo-school.

Algemeen

- een voorziening als een expertisecentrum met kennis van de aanpak van gedrags- en motivatieproblematiek en andere belemmeringen die de voortgang van de schoolloopbaan kunnen beïnvloeden;
- een voorziening als een onderdeel van de regionale educatieve infrastructuur die veelzijdige contacten onderhoudt met onderwijs en instellingen voor jeugdhulp;
- re-integratie van leerlingen met complexe ondersteuningsvragen in onderwijs en een adequaat instrument om thuiszitten van leerlingen te voorkomen;
- een integrale, handelingsgerichte blik op leerlingen, met zowel aandacht voor de schoolloopbaan, de thuissituatie als voor de vrije tijdsbesteding;
- mogelijkheid voor (gedrags)ondersteuning in het reguliere voortgezet onderwijs, voorafgaand aan de aanmelding en bij terugkeer in de vorm van nazorg;
- expertisefunctie ter ondersteuning van leerlingen met complexe behoeften in regulier voortgezet onderwijs. Deze expertise kan ingezet worden ter versterking van de basisondersteuning.

3.2 Nieuwe mogelijkheden

In de brochure van het ministerie van OCW staat dat *'voor sommige leerlingen het tijdelijk niet mogelijk is om onderwijs te volgen op een reguliere school, ook niet met extra ondersteuning. Voor deze leerlingen kan in de huidige situatie worden gekozen voor plaatsing elders, bijvoorbeeld op een OPDC of in een voorziening voor Herstart, Op de Rails of Rebound.'*

Conform de wet voortgezet onderwijs kan een samenwerkingsverband ervoor kiezen per 1 augustus 2014 een OPDC nieuwe stijl in te richten. Hieronder kan zij de voorzieningen plaatsen die tot die datum functioneren als OPDC, rebound, Herstart en/of Op de Rails.

In de brochure beschrijft het ministerie dat er meer mogelijkheden komen voor samenwerkingsverbanden om zelf creatieve en innovatieve oplossingen te kiezen bij het inrichten van arrangementen binnen een samenwerkingsverband. Dat kunnen zowel onderwijsarrangementen zijn als onderwijszorgarrangementen.

In zowel de brochure als in de conceptversie van de Algemene Maatregel van Bestuur (februari 2013) is vooral ingegaan op afspraken betreffende de verantwoordelijkheid voor de schoolloopbaan van de leerling, de kwaliteitsbewaking en het toezicht.

Samengevat schrijft het ministerie van OCW het volgende voor in haar brochure en in de concept Algemene Maatregel van Bestuur (wat betreft inrichting en positionering van het OPDC nieuwe stijl).

- in het ondersteuningsplan is de doelgroep beschrijving opgenomen;
- leerlingen worden of blijven ingeschreven bij een school voor voortgezet onderwijs, die de verantwoordelijkheid draagt voor de schoolloopbaan, inclusief de verzuimregistratie;
- samen met de ouders is voor iedere OPDC-leerling een ontwikkelingsperspectief geformuleerd, waarin opgenomen de verwachting van de verblijfsduur en het verwachte uitstroomniveau en de onderbouwing hiervan. Ook zijn afspraken gemaakt over de omvang van het programma, en over de vraag of de leerling het hele programma in het OPDC volgt. Mogelijk volgt hij delen op de school waar de leerling staat ingeschreven, of volgt hij enkele dagdelen een praktijkgerichte stage;
- instroom is mogelijk vanuit het primair en het speciaal onderwijs en vanuit het voortgezet onderwijs. Vanuit het voortgezet speciaal onderwijs geldt dat plaatsing mogelijk is wanneer de duur van de toelaatbaarheidsverklaring is verlopen en de leerling ingeschreven wordt op een school voor voortgezet onderwijs. Vanuit die school is dan plaatsing mogelijk in het OPDC;
- OPDC-leerlingen kunnen in een aparte BRON-categorie geplaatst worden;
- de leerlingen tellen mee voor de opbrengstbepaling van de school waar de leerling is ingeschreven;
- een OPDC kan niet zelfstandig examineren. In een regio kan het samenwerkingsverband met de school wel gezamenlijk afspraken maken over een PTA, waarvan alle leerlingen van het OPDC gebruik maken. Het centrale deel van het eindexamen kan alleen op de school van inschrijving worden afgenomen;
- voor leerlingen die langer dan drie maanden een onderwijsprogramma volgen op een OPDC geldt dat het onderwijs moet worden verzorgd door leraren die voldoen aan de bevoegdheids- en bekwaamheidseisen die zijn vastgelegd in de wet voortgezet onderwijs.

Op grond van individuele ondersteuningsvragen biedt een OPDC nieuwe stijl maatwerk binnen een kader dat de vrijheid biedt om samenhangende en passende onderwijs (zorg)arrangementen aan te bieden. Vanwege haar gebundelde expertise neemt een OPDC nieuwe stijl een belangrijke positie in binnen het spectrum van mogelijkheden in het beantwoorden van individuele ondersteuningsvragen van leerlingen, gericht op succesvolle terugkeer naar regulier onderwijs. Alles is gericht op het doel de leerling tot een diploma te brengen, met als achterliggend doel het verwerven van een startkwalificatie.

4 Op weg naar het OPDC nieuwe stijl

In hoofdstuk 3 is de balans opgemaakt waar het gaat om de te behouden kwaliteiten van de huidige bovenschoolse ondersteuning binnen de samenwerkingsverbanden, gevolgd door een samenvatting van de vereisten in wet- en regelgeving per 1 augustus 2014.

Dat kader vullen we aan met te bespreken afwegingen wat betreft de taakstelling van het OPDC nieuwe stijl en de stappen die zijn te zetten in de inrichting van een OPDC nieuwe stijl.

4.1 Smalle of brede taakstelling OPDC nieuwe stijl

Op dit moment onderscheiden we twee inrichtingsopties voor het OPDC nieuwe stijl. Het inzetten van specifieke expertise binnen het OPDC nieuwe stijl duiden we aan als de uitvoering van een *smalle taakstelling*. Het gaat dan om arrangementen die uitsluitend zijn gericht op de in het OPDC nieuwe stijl geplaatste leerlingen.

Onder een *brede taakstelling* verstaan we een uitvoeringspraktijk die verder reikt dan alleen het aanbieden van arrangementen. Hieronder vallen eveneens alle werkzaamheden vanuit de bovenschoolse ondersteuning die zijn gericht op de overdracht van (preventieve) expertise naar de scholen van het samenwerkingsverband en de uitvoering van ondersteunende tweede lijns inzet. Bij een verbrede taakstelling kan nadrukkelijk ook het voortgezet speciaal onderwijs en/of de voormalige externe dienst van het REC zijn betrokken, al dan niet verbonden met het OPDC nieuwe stijl.

Optie 2, de brede taakstelling van een OPDC nieuwe stijl is niet expliciet benoemd in de brochure van het ministerie, uitgaande van de brochure lijkt een voorkeur voor een smalle taakstelling OPDC nieuwe stijl te bestaan. De overheid biedt echter veel ruimte om een eventuele expertisefunctie naar eigen inzicht vorm te geven.

Dit alles begint met een fundamenteel besluit van het bestuur van het samenwerkingsverband. Op basis van dit besluit voert vervolgens het samenwerkingsverband de regie, regelt de rolverdeling, de afstemming tussen de betrokken partijen en borgt de financiële onderbouwing. Dit alles legt zij vast in het ondersteuningsplan voor de periode 2014-2018.

Bij de uitvoering van een brede taakstelling wordt gebundelde expertise, onder regie van het samenwerkingsverband, ingezet voor en op de reguliere vo-scholen ter versterking van het primaire proces in de klas/ op de werkvloer. Er zijn inmiddels meerdere 'goed werkende' voorbeelden bekend van (preventieve) inzet in de eerste lijn en van inzet in de tweede lijn, waarin het reguliere vo naar tevredenheid een beroep heeft kunnen doen op de expertise van de huidige voorzieningen (OPDC, rebound, Herstart, Op de Rails, externe dienst REC).

Het samenwerkingsverband kan op slimme wijze gebruik maken van de expertise van deze medewerkers. Denk bijvoorbeeld aan:

- observaties in de klas, video-interactie begeleiding (SVIB)
- individuele - of groep coaching van leerlingen en/of leraren (teams);
- consultatie en pedagogische advisering aan leraren over de omgang met leerlingen met gedragsproblemen, verbetering van de kwaliteit van het mentoraat, etc.;
- verzorgen van trainingen (o.a. verbetering van sociale vaardigheden of moreel denken);
- advisering van mentoren bij de omgang met ouders;
- oplossen van conflicten, herstelrecht;
- borgen van de opbrengsten van het verblijf in een bovenschoolse voorziening dankzij maatwerk in nazorg;

- vergroten expertise in het tijdig signaleren en herkennen van problemen en het formuleren van een bewerkbare typering van de ondersteuningsbehoefte.

Het is wenselijk om tot structurele afspraken te komen tussen onderwijs, gemeente en instellingen voor jeugdhulp over de taakuitvoering van het OPDC, over de mate waarin een beroep is te doen op de inzet van gemeentelijke partners, evenals over de versterking van de samenwerking en in het bijzonder de ondersteuning van de school bij complexe ondersteuningsbehoeften.

Dit sluit aan bij de noodzaak te komen tot een integrale aanpak voor leerlingen die tijdelijk op een OPDC nieuwe stijl verblijven.

De OPDC-medewerker(s) dienen bij een brede taakopvatting uitstekend in staat te zijn aan te sluiten bij de uiteenlopende visies en mogelijkheden die vo- scholen hebben wat betreft de eigen ondersteuningsstructuur.

4.2 Stappen voor de inhoudelijke inrichting

Op basis van voorgaande informatie, kan een bestuur van een samenwerkingsverband de volgende stappen zetten in de inhoudelijke en organisatorische inrichting van een OPDC nieuwe stijl.

Stap 1 Positionering in de regionale educatieve infrastructuur

In iedere regio ontstaat een bepaald evenwicht tussen leerlingstromen. Nieuwe voorzieningen of wijzigingen in doelstellingen, doelgroep en omvang hebben directe gevolgen voor deze balans. Besluit een bestuur tot het inrichten van een nieuwe voorziening, zoals een OPDC, al dan niet verbonden met een expertisecentrum, dan moet zij beseffen dat daardoor op termijn leerlingstromen, gaan verschuiven en ook onbedoelde neveneffecten kunnen ontstaan. Voorbeelden zijn wachtlijsten of uitholling van bestaande voorzieningen.

Overigens gaat het hier om een bovenschoolse en centrale voorziening, die in principe bedoeld is voor alle leerlingen van het samenwerkingsverband. Daarmee moet een besluit genomen worden over de bekostiging vanuit middelen van het samenwerkingsverband en in de begroting een bedrag worden gereserveerd voor de voorziening.

Stap 2 Schets van de structuur van het OPDC; brede of smalle taakstelling

Hiervoor (4.1) is een onderscheid gemaakt tussen een brede en een smalle taakstelling van een OPDC. Op basis van de ervaringen in de afgelopen jaren, de positionering in de infrastructuur en een gezamenlijk ontwikkelde visie komt het bestuur van het samenwerkingsverband tot een keuze.

Bij een brede taakstelling van het OPDC gaat het om de uitvoering van de volgende taken:

- *Geïntegreerde onderwijs- zorgarrangementen*⁶.
De basis van deze arrangementen ligt in de (voormalige) voorzieningen OPDC, Rebound, Op de Rails en Herstart. Als kernfunctie van het OPDC nieuwe stijl zien we: het geven van onderwijs en begeleiding aan leerlingen die in principe in staat zijn een diploma in regulier onderwijs te behalen, maar belemmeringen in de onderwijsloopbaan ervaren, die het regulier onderwijs

⁶ In het schooljaar 2012-2013 functioneerden Kennispraktijknetwerken. Deze netwerken zijn vooral bedoeld om inzichten te verwerven en ervaringen uit te wisselen over de relatie onderwijs-zorg voor jeugd. Een van de netwerken richtte zich op onderwijs-zorgarrangementen. Het netwerk heeft vastgesteld dat bij een onderwijs-zorgarrangement sprake is van structurele samenwerking tussen onderwijs en een instelling voor jeugdhulp waarbij men samenwerkt op basis van *één gezin, één kind, één plan en één regisseur*.

(tijdelijk) niet aan kan (o.a. als gevolg van gedrags- en motivatieproblemen en/of leer- en ontwikkelingsachterstanden, al dan niet in combinatie met (dreigend) thuiszitten). Het zijn leerlingen die een reëel risico lopen geen startkwalificatie te behalen.

In een OPDC nieuwe stijl vindt, wanneer men kiest voor een brede taakstelling, bundeling, dan wel integratie plaats van de expertise die binnen het samenwerkingsverband voorhanden is, onder meer in de bestaande bovenschoolse voorzieningen, met de expertise in het voortgezet speciaal onderwijs, de voormalige externe dienst van het REC, het voortgezet onderwijs en vanuit de jeugdzorg. Wanneer zowel onderwijs als de partner jeugdzorg is betrokken, spreken we van een onderwijs-zorgarrangement. Zonder directe betrokkenheid van jeugdzorg spreken we van een onderwijsarrangement.

Het uitvoeren van handelingsgericht onderzoek van leerlingen op verzoek van scholen, dan wel op eigen initiatief bij gerezen twijfel over het niveau van de leerling, kan deel uitmaken van een arrangement.

In bredere zin zijn ook observatie plaatsingen denkbaar, met het doel na een beperkte periode duidelijkheid te verschaffen over de aard en achtergrond van de ondersteuningsbehoefte van een leerling. Voorzien van een handelingsgericht advies en eventueel een verwijzing naar een passend ondersteuningsaanbod keert de leerling binnen enkele dagen of weken terug naar school.

- *Ondersteuning en advisering aan scholen bij de versterking van de basisondersteuning en de preventie.*

Met de inrichting van een OPDC nieuwe stijl bundelt een samenwerkingsverband expertise op het gebied van gedrags- en motivatieproblematiek en andere belemmeringen die de schoolloopbaan van leerlingen negatief beïnvloeden.

Deze expertise kan zij inzetten bij de beschrijving van het schoolondersteuningsprofiel door de scholen. Onder regie van het samenwerkingsverband zijn afspraken te maken over de inzet van die expertise.

Voordeel van deze benadering is dat het zo lukt om expertise van het voortgezet speciaal onderwijs en de externe dienst te integreren in de basisondersteuning van de scholen. In dit verband is ook te wijzen op de zogenaamde opting-out regeling voor het schooljaar 2014-2015 die is opgenomen in de tripartite overeenkomst personele gevolgen passend onderwijs.

- *Crisisopvang*

Onder helder gedefinieerde omstandigheden, waaronder zware incidenten, kunnen scholen een beroep doen op de mogelijkheid van crisisopvang binnen het OPDC. In dat geval vervalt de reguliere aanmeldingsprocedure, de leerling is veelal direct plaatsbaar en toetsing vindt achteraf plaats.

Stap 3 De relatie tussen OPDC en de vo-scholen.

De afgelopen jaren is veel ervaring opgedaan met de communicatie tussen de school waar de leerling staat ingeschreven en een bovenschoolse voorziening. Deze relatie is veelal complex omdat de leerling is en blijft ingeschreven op een vo-school, maar feitelijk (tijdelijk) onderwijs en begeleiding ontvangt in een andere voorziening. Dat vraagt extra zorg en aandacht voor het doorgeven van onderwijsmateriaal, relevante informatie over vorderingen, verzuim, etc.

Bestuurlijk gezien is het gewenst wanneer in een regio sluitende afspraken zijn gemaakt over communicatie, verantwoordelijkheden, veiligheid en het klachtrecht. Deze afspraken maken deel uit van het ondersteuningsplan. Deze betreffen ook het beperken van voortijdige schooluitval, het beperken van het aantal thuiszittende leerlingen en het plaatsen van uitstromende leerlingen.

Stap 4 Bestuur, leiding en coördinatie.

Het OPDC functioneert onder verantwoordelijkheid van het bestuur van het samenwerkingsverband. Bij de samenstelling van het ondersteuningsplan worden afspraken gemaakt over de dagelijkse leiding van het OPDC, vooral is dan de relatie tussen de directeur/ coördinator van het samenwerkingsverband en de directeur / coördinator van het OPDC van belang.

Stap 5 Kwaliteitszorg van het OPDC.

Uiteraard heeft het nieuwe samenwerkingsverband afspraken gemaakt over het te voeren kwaliteitsbeleid (zie 1.4). Centraal staan thema's als: vraaggericht werken, effectiviteit en efficiëntie van programma's, de monitoring van kengetallen, de klanttevredenheid en de borging.

4.3 Het OPDC nieuwe stijl in het Ondersteuningsplan 2014-2018

Het bestuur van het samenwerkingsverband beschrijft de inrichting van het OPDC in het ondersteuningsplan. Uiteraard is een en ander afhankelijk van de bestuurlijke keuzen die gemaakt zijn. Een van de kernonderwerpen is daarbij de keuze voor een smalle of een brede opzet van het OPDC.

De volgende aandachtspunten kunnen in het ondersteuningsplan uitgewerkt worden:

- visie en perspectief op de voorziening;
- de doelstellingen voor de voorziening (voor het samenwerkingsverband, de school, de leerling, de ouders);
- beschrijving van de doelgroep;
- procedures voor toeleiding, aanmelding, besluitvorming over plaatsing en de betrokkenen bij die besluitvorming;
- overzicht van het programma en de activiteiten;
- afspraken over communicatie tussen de voorziening en de school van herkomst;
- werken met een ontwikkelingsperspectief (verwachte uitstroomniveau en overzicht van de uit te voeren activiteiten);
- uitvoerende functionarissen (overzicht personeel, competenties, taken, aard van rechtspositionele aanstelling);
- organisatie en verantwoordelijkheden (leidinggeven, aansturing, overlegstructuur);
- kwaliteitsbeleid en – bewaking, waaronder monitoring van de leerlingenstromen;
- inzet van middelen.

5 Symbiose

5.1 Samen afspraken maken

In de OCW-brochure staat dat het voor leerlingen die staan ingeschreven in het voortgezet speciaal onderwijs mogelijk blijft om een deel van het onderwijs, zoals dat is beschreven in het schoolplan, op een reguliere basisschool, school voor speciaal basisonderwijs, een school voor voortgezet onderwijs of een instelling voor educatie en beroepsonderwijs te volgen: de zogenaamde symbiose⁷.

Regulier en speciaal onderwijs maken onderling afspraken over het programma en de bekostiging en leggen die vast in een symbioseovereenkomst. In de in februari 2013 uitgewerkte conceptversie van de Algemene Maatregel van Bestuur staat aangekondigd dat er meer mogelijkheden komen om maatwerkarrangementen met symbiose af te spreken.

Hierbij moet het op basis van de huidige wet- en regelgeving gaan om minimaal 3 uur per week (180 minuten) les in het regulier onderwijs en een symbioseovereenkomst voor ten minste twee aaneengesloten schooljaren. Momenteel is nog in onderzoek of deze minimale termijn voor de symbioseovereenkomst en het minimum aantal lessen in het regulier onderwijs losgelaten kunnen worden.

In de wet of het onderwijsbesluit staat geen maximum aantal uren voor symbiose. De bepaling in de wet dat het om een *deel* van het schoolplan gaat, impliceert dat niet het volledige onderwijsprogramma op een school of instelling voor regulier onderwijs mag worden gevolgd.

5.2 Regels en afspraken

De inspectie hanteert als richtlijn een verhouding van 60:40. Dat betekent dat het aantal onderwijsuren dat het regulier onderwijs verzorgt 60% mag zijn van het totaal aantal uren dat de school gemiddeld per week verzorgt. Mochten er meer onderwijsuren in het regulier onderwijs worden gevolgd, dan geldt het principe 'pas toe of leg uit'.

Symbiose tussen verschillende scholen voor voortgezet speciaal onderwijs cluster 3 en 4 wordt mogelijk dankzij de wet kwaliteit voortgezet speciaal onderwijs, behalve voor de zogenaamde 'zelf examinerende scholen'. Eén van de voorwaarden om voor een examenlicentie in aanmerking te komen is immers dat de school het volledige onderwijsprogramma moet kunnen bieden. Uitbesteding van een deel van dat programma ligt dan niet in de rede.

⁷ Onderwijskundig besluit Wet op de Expertisecentra Titel IV.

6 Voortgezet Speciaal Onderwijs (inclusief nevenvestigingen)

6.1 Heel wat op de rol

De brochure van het ministerie sluit af met een paragraaf over ontwikkelingen in het voortgezet speciaal onderwijs. Vanaf 1 augustus 2014 zal hier het nodige veranderen.

Met het wegvallen van de Commissie voor Indicatiestelling is het aan het nieuwe samenwerkingsverband passend onderwijs VO om afspraken te maken over de vraag welke leerlingen in aanmerking komen voor het voortgezet speciaal onderwijs.

Deze leerlingen krijgen op basis van criteria, die door het samenwerkingsverband zijn te bepalen een toelaatbaarheidsverklaring (TLV). Daarin moet de duur van de verklaring en de bekostigingscategorie zijn aangegeven.

Een andere verandering is dat per 1 november 2013 de aansluiting van het voortgezet speciaal onderwijs bij de rechtspersoon van het nieuwe samenwerkingsverband geregeld moet zijn. Daarmee ligt er een juridische onderbouwing onder het streven de samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs te borgen.

6.2 Nevenvestiging voortgezet speciaal onderwijs

In het kader van thuisnabij onderwijs is het mogelijk om een nevenvestiging van een school voor voortgezet speciaal onderwijs cluster 3 of 4 of van een instelling voor cluster 1 of 2 te stichten en deze eventueel te huisvesten in een reguliere school voor vo.⁸

In deze situatie is de leerling ingeschreven op de nevenvestiging van de school voor voortgezet speciaal onderwijs. Het bevoegd gezag van die school is verantwoordelijk voor het passend aanbod aan de leerling en voor de kwaliteit van het onderwijs. Voorwaarde is dat deze leerlingen niet gemengd onderwijs krijgen met leerlingen die ingeschreven staan bij de reguliere school, anders dan met symbiose of in het kader van de ondersteuningsplicht voor cluster 1 en 2.

Voordeel van deze situatie is dat leerlingen met een toelaatbaarheidsverklaring vso geplaatst kunnen worden in een reguliere setting. Een aantal leerlingen profiteert meer van een regulier leer- en schoolklimaat dan van een beschermende orthopedagogische leeromgeving. Dat zou er voor pleiten om gebruik te maken van de mogelijkheid een nevenvestiging binnen de muren van een school voor regulier voortgezet onderwijs in te richten.

Als het bevoegd gezag van een school voor voortgezet speciaal onderwijs een nevenvestiging wil inrichten, dan moet daarover overeenstemming bestaan met het samenwerkingsverband en de gemeente waar die nevenvestiging zal worden gevestigd. Na invoering van de wet passend onderwijs, wordt de termijn waarbinnen een aanvraag al dan niet is goed gekeurd ingekort tot circa een half jaar. Voor de bekostiging wordt de nevenvestiging aangemerkt als deel van de school die de nevenvestiging in stand houdt (voortgezet speciaal onderwijs). Qua bekostiging en regelgeving valt de nevenvestiging dan ook onder de WEC en niet onder de wet voortgezet onderwijs.

6.3 Onderwijs-zorgarrangementen

Hiervoor is al gesproken over onderwijs- en onderwijszorgarrangementen in het regulier onderwijs. In de afgelopen jaren is echter met name in het voortgezet speciaal onderwijs veel ervaring opgedaan

⁸ Let op; hier is dus *niet* een nevenvestiging zorg van een vmbo school bedoeld, die binnen het kader van de regelgeving lwoo functioneert.

met onderwijs-zorgarrangementen. Hier volgen immers relatief veel leerlingen onderwijs, die tevens begeleiding van een zorginstelling ontvangen. In een onderwijs-zorgarrangement binnen het VSO gaat het steeds om een zeer intensieve vorm van samenwerking, gewoonlijk binnen en soms buiten de schoollocatie.

De doelgroep bestaat onder meer uit leerlingen met complexe psychiatrische problemen en uit de zogenaamde 'ZMOLK'ers': leerlingen met zowel een beperking in cognitie als met gedragsproblemen. Maar ook leerlingen met een ernstige meervoudige beperking of ernstige beperkingen in het cognitief functioneren. Deze leerlingen zijn tot nu toe niet of nauwelijks in beeld gekomen bij het samenwerkingsverband, terwijl deze doelgroep zonder extra ondersteuning per definitie niet in staat zal zijn onderwijs te volgen.

De expertise en ervaringen van het voortgezet speciaal onderwijs reiken veelal verder dan alleen het geven van onderwijs. Er is tevens expertise om de levensdomeinen te verbinden. Daarnaast beschikken de medewerkers over kennis en expertise van diverse stoornissen en revalidatiemogelijkheden, onderwijs- en zorgbehoefte, stage mogelijkheden en de toeleiding naar werk of dagbesteding en de instroom naar het vervolgonderwijs.

De brede expertise van het voortgezet speciaal onderwijs leidt daarmee tot het verbinden van onderwijs, wonen, vrije tijd en werk. Die combinatie van leefwerelden kan voor het toekomstige samenwerkingsverband als een belangrijke meerwaarde worden gezien. Het is de verwachting dat ook de reguliere scholen in de toekomst kunnen profiteren van deze expertise.

Het voortgezet speciaal onderwijs werkt nauw samen met partners zoals een zorginstelling of een psychiatrische kliniek. Hierin zijn verschillende gradaties te onderscheiden:

- een volledige integratie van jeugdzorg en onderwijs (bijvoorbeeld in jeugdzorg plus);
- scholen voor voortgezet speciaal onderwijs, die een vaste samenwerkingsrelatie of een convenant hebben met een zorginstelling/psychiatrische kliniek;
- scholen die in bepaalde onderwijszorgarrangementen samenwerken met één of meerdere (zorg) partner(s).

In de nota 'Focus op Onderwijstraject' (ministerie OCW; januari 2013) is een handreiking opgenomen, bedoeld voor de justitiële jeugdinrichtingen, de Jeugdzorg Plusinstellingen en de aan deze instellingen verbonden scholen. De nota is geschreven vanuit de intentie de samenwerking tussen onderwijs en die instellingen te verbeteren en het na-traject van de jongere adequaat vorm te geven. De nota is in deze zin ook uitermate informatief voor de niet gesloten instellingen, speciale scholen en samenwerkingsverbanden.

De focus van de publicatie ligt op:

- het gezamenlijk bereiken dat onderwijs, behandeling en vrije tijd één samenhangend geheel zijn gedurende het verblijf van jongeren in gesloten instellingen;
- gemeenschappelijk verantwoordelijkheid blijven dragen voor een doorlopende en op maat gesneden schoolloopbaan voor alle jongeren, ook als die wordt onderbroken door een verblijf in een gesloten instelling;
- de beschikbaarheid en uitwisseling van informatie die iedereen nodig heeft om jongeren één doorlopend (onderwijs)traject te laten doorlopen.

6.4 Voorbeelden voortgezet speciaal onderwijs aan specifieke doelgroepen

Hieronder volgen twee voorbeelden van onderwijs binnen de setting van het voortgezet speciaal onderwijs. Uiteraard bestaan er meer innovatieve voorbeelden binnen het voortgezet speciaal onderwijs. De reden voor de beschrijving van juist deze groepen is dat de doelstelling en de ambitie goed overeenkomen met de doelstellingen van de brochure van het ministerie OCW. Het gaat hier om doelgroepen waarbij het gewenst is dat het onderwijs in gezamenlijkheid met gemeenten en instellingen voor jeugdhulp afspraken maakt in het belang van de schoolloopbaan van de leerlingen. Doel van die afspraken is om een onderwijs-zorgarrangement op te zetten en uit te voeren vooral om te voorkomen dat deze leerlingen langdurig thuis komen te zitten.

Voorbeeld 1

Leerlingen uit (semi)residentiële instellingen

Voor leerlingen die in (semi)residentiële instellingen verblijven, is afstemming tussen onderwijs en jeugdzorg van wezenlijk belang: deze leerlingen zijn immers afhankelijk van een multidisciplinaire en intersectorale aanpak. De zorgindicatie is leidend voor plaatsing in het speciaal onderwijs. Immers: leerlingen met een indicatie voor (semi)residentiële plaatsing, hebben automatisch toegang tot het speciaal onderwijs.

Dit geldt zolang de leerling in behandeling is. Daarna gaat de leerling meestal naar één van de scholen voor voortgezet onderwijs in het samenwerkingsverband. Ook is het mogelijk dat de leerling naar het voortgezet speciaal onderwijs gaat na de behandeling. Dus zal na 1 augustus 2014 een toelaatbaarheidsverklaring nodig zijn.

Omdat deze leerlingen over het algemeen een (steeds) korte(re) periode in behandeling zijn, vervult het (v)so hier per definitie een taak als schakelonderwijs en ketenpartner.

In de hiervoor genoemde nota 'Focus op onderwijstraject' is juist ook deze doelgroep leerlingen beschreven. Voor ieder samenwerkingsverband is het van belang om in het ondersteuningsplan over (semi)residentieel geplaatste leerlingen nadere werkafspraken te maken.

Voorbeeld 2

Combineren van meerdere doelgroepen

Op een school voor voortgezet speciaal onderwijs werkt men vanaf 2008 vanuit een visie op geïntegreerd onderwijs. Dat houdt in dat leerlingen met verschillende problematieken samen onderwijs volgen, ingedeeld op basis van uitstroomprofielen. Bij de intake is niet de problematiek van de leerling doorslaggevend, maar zijn of haar mogelijkheden qua uitstroomprofiel en interesses.

De indeling in clusters matcht immers niet altijd met de behoefte van leerlingen. Aan een meer gemêleerde doelgroep leerlingen lesgeven slaagt natuurlijk niet van vandaag op morgen. Daarbij speelt professionalisering, maar bijvoorbeeld ook huisvesting een rol. De leraren hebben veel extra scholing gehad om te leren werken met de verschillende doelgroepen. Bij het geschikt maken van een school voor voortgezet speciaal onderwijs voor leerlingen met (meervoudige) lichamelijke beperkingen moet gedacht worden aan het aanbrengen van liften, verzorgingsruimten, fysio- en ergotherapieruimten, et cetera.

Literatuur

Beek S. en A. Schipper: 'Samenwerken aan Passend Speciaal Onderwijs' KPC groep, maart 2012.

Bouma G., B. van Kessel en D. Radema: 'De Tango met het (V)SO: op welke manier is het (V)SO een waardevolle partner' NJI, 2011 (downloaden op www.zat.nl).

Bridé, P.: 'Pi-7: Tussenvoorzieningen in beeld 2011', (analyse van 29 tussenvoorzieningen in het VO).

Haarman, E. en J. Klooker: 'Een tussenoplossing voor dreigende schooluitvallers, Effecten van Herstart en Op de Rails 2008-2010, 2011'.

Hiemstra-Hendriksen: 'Geen binding heeft weinig te verliezen'. Masterthesis onderwijskunde Groningen 2009.

Inspectie van het Onderwijs, Herstart en Op de Rails, Utrecht 2010.

Inspectie van het Onderwijs: 'De staat van het onderwijs'. Onderwijsverslag 2011 / 2012, Utrecht, april 2013.

Jepma, IJ., B. Swart: 'Opstaan tegen het thuiszitten', Sardes en Kohnstamm Instituut, okt 2011

Laan, M. en Hoogeboom, F. De Trajectgroep als ondersteuningsarrangement in het voortgezet onderwijs, 2012.

Messing, C.T.H.M. en D. Wienke: 'Rebound programma's in het voortgezet onderwijs' Garant, 2011.

OCW: 'Een passend onderwijsprogramma voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs', Den Haag, december 2012. Zie o.a. www.passendonderwijs.nl.

OCW: Algemene Maatregel van Bestuur, Den Haag, februari 2013.

OCW: Focus op Onderwijstraject, januari 2013.

Schipper, A. en M. Sparreboom: 'Over Grenzen: Een inventariserend onderzoek: Notitie over beleid en strategieën van de REC's cluster4 gericht op het beïnvloeden van leerlingenstromen richting Passend Onderwijs'. Februari 2011.

Stichting Projecten Speciaal Onderwijs: Op de Rails 2011-2014. Tussenrapportage van het projectjaar 2011-2012.

Stichting Projecten Speciaal Onderwijs: Thuisblijven is geen optie. De herstart van thuiszitters. Rapportage van het achtste projectjaar Herstart 2011-2012.

Waslander, S. 'De geschiedenis herhaalt zich: Passend onderwijs en de onzichtbare leraar'. Gepubliceerd in: PASSEND ONDERWIJS – PASSEND BELEID? Drie visies op beleidsvorming rondom Passend onderwijs. ECPO, 2011.

Bijlage 1

Beschrijving huidige bovenschoolse onderwijsondersteuning

OPDC

De momenteel bestaande OPDC's verschillen onderling sterk wat betreft doelgroep en onderwijsprogramma. Globaal is vast te stellen dat een OPDC leerlingen opvangt vanuit het basisonderwijs die er op grond van hun kwetsbaarheid nog niet aan toe zijn in het reguliere onderwijs in te stromen. De populatie bestaat daarom overwegend uit leerlingen met een lwoo-indicatie.

Zij kunnen ter overbrugging naar het reguliere onderwijs in kleine groepen onderwijs volgen, met veel extra aandacht en begeleiding en intensieve samenwerking met de ouders. Na één of twee jaar stromen de leerlingen bij voorkeur uit naar regulier onderwijs. Een deel is ook dan echter nog niet toe aan regulier onderwijs en stroomt alsnog uit naar het voortgezet speciaal onderwijs. Daarnaast zijn er OPDC's waar de leerlingen een volwaardig vmbo-diploma kunnen behalen.

Op de Rails

Sinds 2005 is er Op de Rails voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen die de veiligheid binnen het regulier onderwijs bedreigen (van henzelf, medeleerlingen en/of leraren) en daardoor zelf ook een veiligheidsrisico lopen. Zij komen niet direct in aanmerking voor plaatsing in so, maar er is ondersteuning nodig om te voorkomen dat ze definitief uitvallen.

Zij volgen een traject van maximaal een jaar, met de doelstelling in principe terug te keren naar het regulier onderwijs. Naast het didactische programma, is er veel aandacht voor gedragsregulatie en sociale vaardigheden. Er is veel persoonlijke aandacht en begeleiding en er wordt gewerkt met duidelijke regels en afspraken. De doelstelling 'terug naar regulier vo' wordt door de jaren heen steeds vaker gerealiseerd. In 2011 – 2012 geldt dit voor 59% van de OdR- leerlingen.

Op de Rails richt zich op leerlingen uit het regulier onderwijs van 10 jaar en ouder. Landelijke cijfers laten zien dat bijna 20% de basisschoolleeftijd heeft. Een deel hiervan is jonger dan 10 jaar. Jaarlijks zijn bijna 1000 leerlingplaatsen van 52 weken beschikbaar. Tussen de 1500 en 2000 leerlingen maken jaarlijks gebruik van Op de Rails.

Rebound

Vanaf 2005 zijn alle samenwerkingsverbanden in Nederland begonnen met het inrichten van reboundvoorzieningen. Inmiddels bestaat een dekkend aanbod, dat plaats biedt aan ongeveer 4500 leerlingen en een bezetting van ongeveer 3700 leerlingen. Een Rebound richt zich op vo-leerlingen met gedragsproblematiek, die onhoudbaar gedrag in de les vertonen. Wel zijn het leerlingen bij wie is aan te nemen dat zij na een periode van ongeveer 4 maanden weer terug kunnen keren naar regulier vo, bij voorkeur de eigen school.

De leerlingen volgen een programma met onderwijs op het eigen niveau, gedragsbeïnvloeding en bewust gecreëerde vrije situaties om het nieuw geleerde gedrag te oefenen. Er is een intensieve samenwerking met de school van herkomst en de ouders. Van de leerlingen in de Rebound keert ongeveer 75% terug naar regulier onderwijs, inclusief het mbo. Ongeveer 13% stroomt uit naar so.

Herstart

Herstart is gestart in 2004 en is specifiek bedoeld voor leerplichtige leerlingen, die minstens vier weken thuiszitten zonder uitzicht op plaatsing op een school. Gedragsproblemen op school en een complexe thuissituatie zijn factoren die vaak een rol spelen. De leerlingen volgen een intensief programma van maximaal zestien weken. Niet het didactische programma, maar juist het opbouwen van dagritme en regelmaat zijn de belangrijkste doelstellingen, evenals beter reguleren van gedrag. Herstart is er voor leerlingen uit het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. De leerlingen zijn bekend bij de leerplichtambtenaar, hebben geen indicatie voor speciaal onderwijs en er loopt voor

hen op het moment van aanmelding voor Herstart ook geen indicatietraject. Vanaf de start zijn jaarlijks 450 tot 550 thuiszittende leerlingen via Herstart weer terecht gekomen op een passende plek in het onderwijs. Van deze leerlingen is in 2011 – 2012 33% geplaatst in regulier vo, een continuering van een toename die in de laatste jaren zichtbaar is geworden.

Het Nederlands Jeugdinstituut: hét expertisecentrum over jeugd en opvoeding

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwezijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Missie

De bestaansgrond van het Nederlands Jeugdinstituut ligt in het streven naar een gezonde ontwikkeling van jeugdigen, en verbetering van de sociale en pedagogische kwaliteit van hun leefomgeving. Om dat te kunnen bereiken is kennis nodig. Kennis waarmee de kwaliteit en effectiviteit van de jeugd- en opvoedingssector kan verbeteren. Kennis van de normale ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen, preventie en behandeling van opvoedings- en opgroei problemen, effectieve werkwijzen en programma's, professionalisering en stelsel- en ketenvraagstukken. Het Nederlands Jeugdinstituut ontwikkelt, beheert en implementeert die kennis.

Doelgroep

Het Nederlands Jeugdinstituut werkt voor beleidsmakers, staffunctionarissen en beroepskrachten in de sector jeugd en opvoeding. Wij maken kennis beschikbaar voor de praktijk, maar genereren ook kennisvragen vanuit de praktijk. Op die manier wordt een kenniscyclus georganiseerd, die de jeugdsector helpt het probleemoplossend vermogen te vergroten en de kwaliteit en effectiviteit van de dienstverlening te verbeteren.

Producten

Het werk van het Nederlands Jeugdinstituut resulteert in uiteenlopende producten zoals een infolijn, websites, tijdschriften, e-zines, databanken, themadossiers, factsheets, diverse ontwikkelings- en onderzoeksproducten, trainingen, congressen en adviezen.

Meer weten?

Wilt u meer weten over het Nederlands Jeugdinstituut of zijn beleidsterreinen, dan kunt u terecht op onze website www.nji.nl.

Wilt u op de hoogte blijven van nieuws uit de jeugdsector? Neem dan een gratis abonnement op onze digitale *Nieuwsbrief Jeugd*.